

прав людини, однозначно стали на позицію, що основоположними правами кожної людини є невід'ємне право на життя, свободу та особисту недоторканість, повагу до її честі та гідності, а заборона тортур, примусової праці та дискримінації становить основу правового статусу людини в цивілізованому суспільстві. Це означає, що будь-яка особа незалежно від статі, віку, стану здоров'я чи будь-яких інших чинників має право на ефективний захист від злочинних посягань кривдника в цій сфері. Такий підхід поклав на державу позитивні зобов'язання створити ефективну систему протидії та запобігання домашній злочинності [2, с. 209].

У 2018 році Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». В ньому було конкретизовано питання покарання осіб, що скоюють домашнє насильство в будь-яких його проявах.

У Європі завдяки активним діям міжнародних правозахисних організацій останніми роками істотно розширилися уявлення про дотримання прав людини, зокрема змінилося розуміння відповідальності держави за вчинення особою (кривдником) кримінального правопорушення у сфері домашньої злочинності [3, с. 174].

Під тиском громадськості у більшості країн Європи почалося державне субсидювання кризисних центрів для жертв домашньої злочинності. Оскільки попередні закони не враховували специфіку і складність цього виду злочинності, то пропонувалися різні додаткові заходи та поправки до цивільного, адміністративного, кримінального законодавств, а більшість держав стали розробляти спеціальні закони, мета яких полягала у створенні правової бази для реалізації комплексного підходу до вирішення проблем домашньої злочинності. Тепер такі закони діють у більшості держав Європейського Союзу [3, с. 174].

Отже, як бачимо, домашня злочинність несе за собою тяжкі наслідки, як мінімум у вигляді нанесення жертвам тяжких психологічних травм.

На нашу думку, доцільно звернутися до досвіду зарубіжних країн з питань протидії домашньому насильству. Дієвим, насамперед, буде створення програм спеціального захисту жертв домашнього насильства, які охоплюватимуть житлову, матеріальну, медичну та психологічну допомогу.

1. Богатирьов А. І. Кримінологічний погляд на проблему домашньої злочинності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. 3(87). С. 202–208.

2. Богатирьов А. І. Генезис домашньої злочинності в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 3. С. 205–212.

3. Барбарош Л. М. Актуальні питання запобігання домашній злочинності: досвід зарубіжних країн. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 14. С. 171–178.

Юлія ШЕНДРИК

викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЇЇ ВИСНОВКІВ ЯК ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В умовах наявної зовнішньої загрози національній безпеці України досить актуальним постає питання боротьби зі злочинністю і, зокрема, з кримінальними правопорушеннями, які підривають економічну стабільність нашої держави. До таких кримінальних правопорушень належать, наприклад, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 Кримінального кодексу України, далі – КК України); протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України); протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК України), легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України) та інші. Вчинення вказаних кримінальних правопорушень відбувається зазвичай у сукупності із підробленням документів, печаток, штампів та бланків, збутом чи

використанням підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України) або службовим підробленням (ст. 366 КК України) [1].

Відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [2].

Під час розслідування кримінальних проваджень вказаної категорії основним процесуальним джерелом доказів є зазвичай не показання осіб, а документи, які відповідно до ч. 2 ст. 98 КПК України є речовими доказами, та висновки експертів, серед яких особливе значення має висновок судової почеркознавчої експертизи.

Доказами вчинення кримінального правопорушення в цьому випадку можуть бути документи – договори про поставку товарів, виконання робіт чи надання послуг, акти приймання-передачі виконаних робіт, накладні, товарно-транспортні накладні, рахунки про оплату, платіжні доручення, документи, що підтверджують факт реєстрації підприємства або зміну складу його учасників, документи купівлі-продажу нерухомого майна, довіреності, документи податкової звітності підприємств та ін. Але якщо вказані документи самі собою є доказами, наприклад, вчинення заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, то для доведення вини конкретних службових осіб у вчиненні вказаного кримінального правопорушення необхідно провести судову почеркознавчу експертизу та підтвердити факт підписання зазначених документів саме цими особами.

Отже, висновок судової почеркознавчої експертизи може мати вирішальне значення у встановленні осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення, доказуванні їх винуватості та притягненні цих осіб до кримінальної відповідальності. Однак під час призначення та проведення цього виду експертиз у слідчого виникають деякі проблемні питання.

Відповідно до п. 1.1 гл. 1 розд. I «Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (далі – Науково-методичні рекомендації), для проведення почеркознавчих досліджень рукописних записів та підписів надаються оригінали документів [3].

Окрім того, згідно з п. 1.3 гл. 1 розд. I Науково-методичних рекомендацій, для проведення досліджень орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), повинен(на) надати експерту вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки почерку (цифрових записів, підпису) особи, яка підлягає ідентифікації. Та відповідно до п. 1.8. гл. 1 розд. I Науково-методичних рекомендацій як вільні, так і експериментальні зразки буквеного або цифрового письма бажано надавати не менше ніж на 15 аркушах. Вільні зразки підпису надаються по змозі не менше ніж на 15 документах [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 245 КПК України, у разі потреби отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи [2]. Однак, враховуючи коло суб'єктів вчинення відповідних кримінальних правопорушень, отримання від них експериментальних зразків почерку та підписів є проблемним, оскільки зазвичай ці особи або взагалі відмовляються надавати такі зразки, або можуть навмисно змінювати свій почерк чи підпис з метою уникнення кримінальної відповідальності. Порядок примусового отримання експериментальних зразків почерку та підписів чинним законодавством не передбачений, та навіть за умови визначення такого порядку у КПК України він фактично не може бути реалізований.

Щодо умовно-вільних зразків почерку та підписів, виконаних певною особою до відкриття провадження у справі, але пов'язаних з обставинами цієї справи або виконаних після відкриття провадження у справі [3], то тут також виникають питання щодо придатності цих зразків для проведення дослідження через ймовірність їх змінення суб'єктом вчинення кримінального правопорушення.

Отже, вирішального значення набуває отримання вільних зразків почерку та підписів, тобто рукописних текстів, рукописних записів, підписів, достовірно виконаних певною особою до відкриття кримінального провадження. Окрім того, відповідно до п. 1.5 гл. 1 розд. I Науково-методичних рекомендацій, вільні зразки по змозі повинні відповідати об'єкту, який досліджується, за часом виконання, за видом матеріалів письма (папір, олівець, кулькова ручка тощо), за формою документа (накладні, відомості тощо), за його змістом та цільовим призначенням. Якщо текст (підпис), що досліджується, виконано

друкованими літерами або спеціальним шрифтом, треба по змозі надати вільні зразки аналогічного характеру [3].

У зв'язку з цим перед слідчим постає ціла низка питань. По-перше, потрібно встановити місцезнаходження документів, які містять вільні зразки почерку та підписів підозрюваної особи, що зазвичай потребує направлення відповідних запитів, а іноді навіть здійснення тимчасового доступу до речей і документів, з метою встановлення додаткових даних про цю особу (наприклад щодо навчання, працевлаштування за певний період, придбання об'єктів рухомого/нерухомого майна, видачі довіреностей та ін.). По-друге, необхідно звернутися до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до відповідних документів (особових справ, документів купівлі-продажу майна), обгрунтувавши необхідність вилучення саме оригіналів документів. Це є досить проблемне питання, оскільки мають місце непоодинокі випадки, коли суди надають слідчому спочатку тимчасовий доступ до документів лише з можливістю отримання копій. Тобто слідчий змушений повторно звертатися із відповідним клопотанням до суду та фактично двічі здійснювати тимчасовий доступ, спочатку отримуючи копії документів, а потім вже оригінали.

Також вилучення необхідних документів може здійснюватися шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, наприклад обшуку чи огляду житла чи іншого володіння особи, що також потребує отримання відповідної ухвали слідчого судді. І це йдеться лише про отримання вільних зразків почерку та підписів, не кажучи вже про вилучення оригіналів документів, які безпосередньо підлягають дослідженню.

Беручи до уваги, що кримінальні провадження зазначеної категорії зазвичай є багатоепізодними та вчиняються групою осіб, під час розслідування виникає необхідність у призначенні та проведенні численних судових почеркознавчих експертиз, що потребує багато часу.

Вирішення зазначених проблемних питань можливе лише за умови внесення змін до КПК України стосовно спрощення процедури тимчасового доступу до речей і документів, наприклад шляхом надання слідчому повноважень самостійно ухвалювати рішення та виносити постанови про тимчасовий доступ до речей і документів, або шляхом визначення тимчасового доступу до речей і документів як слідчої дії, що дасть слідчому змогу доручити його проведення оперативним підрозділам.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88.

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 в ред. від 20.08.2021 ро. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

Павло ТКАЧЕНКО

здобувач Міжрегіональної
академії управління персоналом
(м. Київ, Україна)

Альбіна ТКАЧЕНКО

магістр правоохоронної діяльності
(м. Дніпро, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДОКТРИНИ

Сучасне українське суспільство переживає складний період відновлення економічного становища в державі разом з новітнім реформуванням суспільних відносин у державному управлінні. Економічна сфера потребує детального реформування з включенням подолання прогалів у законодавстві. Актуальними прогалинами у сфері економічної діяльності держави є саме злочини, вчинені в цій сфері, злочинні дії посадовців, приватних підприємців та осіб рядового складу державного управління, які